

YENGİCE (KERKÜK) YER ADLARI

YENGİCE (KIRKUK) TOPONYMS

Salih KÖSE*
Savaş KARAGÖZLÜ**

Öz

Bir bölgenin tarihi, kültürü, coğrafyası, etnik yapısı ve adlandırmayı yapan milletin dili ile ilgili çok önemli bilgilerin bir nevi taşıyıcısı durumunda olan yer adları; dil bilimi, tarih, coğrafya, etnoloji, antropoloji vb. disiplinler için önemli bir kaynak durumundadır. Bu bakımdan bir bölgedeki yer adlarının tespit edilip kayıt altına alınması ve çeşitli açılardan incelenmesi hayati bir önem arz etmektedir. Özellikle Türk varlığının eskiden beri süregeldiği ancak yer adlarının da hızla değiştirildiği Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu gibi coğrafyalarda bu durum daha da önem kazanmaktadır. Bu amaçlarla Irak'ın kuzeyinde Tuzhurmatu'ya bağlı Yengice kasabası inceleme alanı olarak seçilmiş, bu kasabadan derlenen yer adları ad bilimsel açıdan incelenmiştir. Giriş bölümünde inceleme alanı olan Yengice kasabasının konumu, tarihi ve coğrafyası ile ilgili bilgiler verilmiş; inceleme bölümünde ise Yengice kasabasından derlenen yer adları türlerine ve yapılarına göre sınıflandırılmış, bu yer adlarının katmanları ve adlandırmada etkili olan unsurlar tespit edilmiştir. İncelemenin sonucunda Kerkük'e bağlı bir Türkmen yerleşimi olan Yengice kasabasının yer adlarının; türleri, yapıları ve adlandırmada etkili olan unsurlar bakımlarından Anadolu'daki herhangi bir yerleşim yerinin yer adlarından farklı olmadığı, Türk ad verme kültürünün dışına çıkılmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Irak, Kerkük, Tuzhurmatu, Yengice, yer adı, Türkmen, onomastik.

Abstract

The place names, which is a kind of carrier of crucial information on history, culture, geography, ethnicity of a region and the language of the nation which gives the names, are important resources for disciplines such as linguistic, history, geography, anthropology, etc. In this regard detecting and registering place names in a region and examining them from various aspects is vitally important. Especially in the regions where Turkish presence has been going on but the place names were also changed rapidly, like Balkans, Caucasus and Northern Iraq, it becomes more important. For these purposes, the town of Yengice in Tuzhurmatu in Northern Iraq was chosen as the study area and the place names which compiled from this town was examined in terms of onomasiology. In the

* Dr., Öğretmen, MEB, osmankose2004@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1377-2387.

** Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, svskaragozlu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5986-8758.

Gönderim Tarihi: 12.03.2019
Kabul Tarihi: 16.08.2019

introduction part the information about the location, history and geography of the town of Yengice was given. In the review part, the place names compiled from the town of Yengice are classified according to their types and structures; the layers of these place names and elements effective in naming have been identified. As a result of the review it has been concluded that the place names of the Yengice town, a Turkmen settlement of Kirkuk, are not different from those of any settlement in Anatolia in terms of their types, structures and elements that are effective in naming do not go beyond Turkish naming culture.

•

Keywords

Iraq, Kirkuk, Tuzkhurmato, Yengice, toponym, Turkmen, onomastics.

I. Giriş

Adlandırma; çeşitli kültürel, toplumsal, idari, coğrafi ya da pratik işlevlerinin de ötesinde insani bir gereksinimdir. Bu bakımdan adlandırmanın insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Hangi milletten olursa olsun insanlar tarihin her döneminde yaşadıkları coğrafyanın aslında her bir noktasını adlandırmıştır. Bu adlandırmada amaç temelde o yerin kime ait olduğunu ifade etmek; o yerin bir sahibinin olduğu, boş olmadığı mesajını vermektir. Bu bakımdan yer adları (özellikle silik yer adları¹), söz konusu toprak parçasına ait bir nevi tapu tescil belgesi olma özelliğini taşımaktadır. Bu özelliğinden dolayı da sadece dil bilimcilerin, tarihçilerin ya da coğrafyacıların değil siyasetçilerin de ilgisini çekmiştir.

Önceleri siyasetin ve siyasetçinin müdahalesinden uzak bir şekilde, kendi doğal mecrası içerisinde doğan, şekillenen, değişen ve kaybolan yer adları; adların önemini kavramış siyasetçilerin elinde bu doğal mecradan çıkmış, istenildiğinde doğal olmayan yollarla değiştirilebilir hâle gelmiştir: Dedeğaç > Aleksandropolis, Akmesid > Simferepol, Bişkek > Frunze... (Şahin 2013b: 987) değişikliklerinde dilin iç dinamikleriyle açıklanabilecek bir durumun olmadığı, değişikliklerin siyasi gerekçelerle yapıldığı açıktır.

Yer adları, bölgeyi tanımlama, tarif etme, adres bulmayı sağlama ve toplumda kargaşayı önleme gibi işlevlere sahip olmanın yanı sıra adlandırmayı yapan milletin ve adın verildiği yörenin tarihi ile ilgili çok önemli bilgileri de saklamaktadır. Bir bölgenin yer adı varlığına bakarak bölgede hangi devletlerin kurulduğu, hangi kültür ve medeniyetlerin hüküm sürdüğü, hangi dillerin etkileşim halinde olduğu, bunların birbirlerini etkileme düzeyleri ve bu adların kimler tarafından verildiği konularıyla ilgili önemli bilgilere ulaşmak mümkündür.

Yer adları aracılığıyla elde edilen etnik, demografik, tarihî ve kültürel bilgiler; etnik ve dinî farklılıkların körüklendiği, hatta bunların çatışmalara dönüştürüldüğü, savaşların, sürgünlerin, zorunlu göçlerin hüküm sürdüğü coğrafyalarda hayati bir önem arz etmektedir. Çünkü bu tür bölgelerde etnik ve demografik yapı, sistemli bir şekilde değiştirilmeye çalışılmaktadır.

Bir bölgedeki etnik ve demografik yapıyı sistemli şekilde değiştirmek isteyen güçlerin yerel halka baskı uyguladıkları, şiddet ve terörü körükledikleri, halkı zorunlu göçe tabi tuttukları bilinmektedir. Bu hareketlerden biri de yer adlarına müdahale şeklinde kendini göstermektedir. Bir bölgenin etnik ve demografik yapısını değiştirmek ya da o bölgedeki hâkim etnik unsurun izlerini silmek isteyen güçlerin, kanun zoruyla ya da baskıyla o bölgedeki yer adlarını değişime zorladığı görülmektedir². Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu bölgenin yakın tarihine bakıldığında bu uygulamaların pek çok örneği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemlerinde, milliyetçilik ideolojisinin etkisiyle bağımsızlığını kazanmış olan bazı Balkan ülkelerinde, Kafkaslarda ve Rusların yayılcı politikalarının etkisiyle Orta Asya'da birçok Türkçe yer adının değiştirildiği bilinmektedir (Şahin 2013b: 987).

¹ Silik yer adı (mikrotoponimi), yazılı kaynaklara ya da haritalara geçmemiş, her biri kısa bir adres niteliğinde olan, bir kısmı yeni, ancak birçoğu yüzlerce hatta binlerce yıllık geçmişe sahip olabilen, insanlar arasında ağızdan ağıza kuşaktan kuşağa aktararak yaşayagelen, sadece o yörede yaşayan insanların bildiği ve kullandığı yer adlarıdır. Silik yer adlarının bilinirlik düzeyleri bilindik yer adlarına göre daha düşüktür.

² Yeradlarının doğal ve doğal olmayan yollarla değişim dönüşüm süreçleri için bkz. Şahin İbrahim (2013), "Türkçe Yeradlarının Değişim Dönüşüm Süreci ve Bu Çerçeve de Türkiye'deki Güncel Tartışmalara Bir Bakış", *Yeni Türkiye*, 55: 984-990.

Yer adlarının değiştirilmeye çalışıldığı bölgelerden biri de yoğun bir Türk nüfusunun görüldüğü Orta Doğu coğrafyasıdır. 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti dağıldıktan sonra özellikle 1970'li yıllarda Baas rejiminin bazı idari uygulamalarıyla Türkmen grupları arasındaki bağlantı koparılmaya çalışılmış; Saddam Hüseyin döneminde ise Musul, Kerkük, Erbil, Süleymaniye ve Telafer gibi pek çok Türkmen ilindeki Türkçe yer adları, Arap milliyetçiliğinin etkisiyle değiştirilmiş, Araplaştırılmıştır.

Yer adlarının hızla değiştiriliyor olması, Türk nüfusunun göçe mecbur edilmesi ve buna bağlı olarak yer adlarının unutuluyor olması gibi sebeplerden dolayı bu tür coğrafyalardaki Türkçe yer adlarının tespit edilmesi, kayıt altına alınması ve bilimsel bir bakış açısıyla incelenmesi önemli hâle gelmektedir. Bu amaçlarla Irak'ın kuzeyinde Tuzhurmatu'ya bağlı *Yengice* kasabası inceleme alanı olarak seçilmiş, bu kasabadan derlenen yer adları ad bilimsel açıdan incelenmiştir. Giriş bölümünde inceleme alanı olan *Yengice* kasabasının konumu, tarihi ve coğrafyası ile ilgili bilgiler verilmiş; inceleme bölümünde ise *Yengice* kasabasından derlenen yer adları türlerine ve yapılarına göre sınıflandırılmış, bu yer adlarının katmanları ve adlandırmada etkili olan unsurlar tespit edilmiştir.

İncelenen malzeme; çoğunlukla kaynak kişilerden elde edilmiştir. Ancak bütünlüğü sağlamak amacıyla sadece kaynak kişilerle sınırlı kalınmamış, *111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri ile Irak'ta Türkçe Yer Adları Kılavuzu* (Kevseroğlu 2012) ve *Yengicedir Köyümüz* (Kuşçuoğlu 2003) adlı kitaplardan da yararlanılmıştır. Sözcüklerin anlamları verilirken *Türkçe Sözlük* (TDK 2011), *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü* (Hürmüzlü 2013) ve *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*'nden (Hürmüzlü 2003) yararlanılmıştır.

I. 1. *Yengice*'nin Konumu, Tarihi ve Coğrafyası

Bir Türkmen yerleşimi olan *Yengice* kasabası, Irak'ın kuzeyinde Selahaddin iline bağlı Tuzhurmatu ilçesinin 5 km güneybatısında bulunmaktadır. Kuzeyinde Tuzhurmatu-Tikrit³ yolu, doğusunda Tuzhurmatu'nun sulama kanalı olan Meşru⁴, güneyinde Aksu Nehri, batısında 'Abdud ve Birehmed [Pirehmed] köyleri yer almaktadır. *Yengice* kasabası, üç ana bölgeden oluşmuştur. Bunlar *Bablan*, *Basas* ve *Yengice*'dir.

Tarihî kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla *Yengice*'nin kuruluşu 16. yüzyıla kadar uzanmaktadır. *Yengice* adının geçtiği en eski kaynak, Kânûnî Sultan Süleyman devrinde hazırlanmış olan 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri'dir. Defterde köy, *Yengice* adıyla ve reayasız bir köy olarak kaydedilmiştir (DAGM 2003: 28).

Yengice, Nazmizâde Murtaza Efendi'nin, 1718 yılına kadar Osmanlı dönemi Bağdat valilerini ve tarihini konu alan *Gülşen-i Hulefâ* adlı eserinde de zikredilmektedir (1731: 91b, 93a). 1623 yılında sultan IV. Murat zamanında Bağdat valisi Bekir Subaşı'nın gerçekleştirdiği Bağdat isyanına son vermek için, Musul valisi Hafız Ahmet Paşa askerî bir kuvvet ile birlikte Musul'dan Bağdat'a yol aldığı anda ordunun konakladığı yer *Yengice*'dir (Nazmizâde 1731: 91b).

19. yüzyılın ilk yarısında değişik amaçlarla bölgeye seyahatler düzenleyen Rich, seyahatnamesinde *Yenice* kasabasından bahsetmektedir. Rich, kasabanın adını *Yenice* (Yenijeh) şeklinde vermekte, Bağdat-Dakuk posta yolu üzerinde bulunduğunu belirtmektedir (1836: 26).

2011'den bu yana sistematik terör saldırılarının hedefi olan Tuzhurmatu bölgesinde bulunan *Yengice*'nin günümüzdeki durumu pek de iç açıcı değildir. IŞİD'in Musul'u ele geçirmesinin ardından Tuzhurmatu'ya yönelik baskısı artmış; Bayat Obası olarak bilinen, içerisinde *Yengice*'nin de bulunduğu birçok nahiye ve köy işgal edilmiş, buralarda yaşayan

³ *Tikrit*, Selahaddin ilinin idari merkezidir.

⁴ *Meşru*' Arapça bir kelime olup Türkçe "proje" anlamına gelmektedir. 1980'li yıllarda inşası tamamlanan bir su kanalı projesidir. Bu nedenle söz konusu su kanalı ve etrafı meşru olarak adlandırılmıştır.

Türkmenler göç, soykırım, yağma, hırsızlık ve yıkıma maruz kalmıştır. Bunun neticesinde Yengice'de yaşayan Türkmenlerin büyük bölümü Kerkük'e göç etmiştir (ORSAM 2016: 16). Kaynak kişilerin ifadelerine ve basına yansıyan haberlere göre Haziran 2014'te işgale uğradıktan 3 ay sonra kurtarılmasına rağmen hala köye dönüşler başlamamıştır. Evlerin %80'i kullanılamaz hâlde ve bütün altyapı çökmüş durumdadır (<https://www.tbajansi.com/yengice-2500-kapisiz-ev/>; ET: 28.02.2018).

I. 2. Yer Adı Bilimi (Toponimi)

Yer adı bilimi, ad biliminin kollarından biri olup yer adlarının ortaya çıkışını, kuruluş kanunlarını, üstlendikleri görevleri ve onların tarihî süreçteki gelişimlerini inceleyen bilim dalıdır (Şahin 2013a: 49). Yer adı bilimi çalışmaları çerçevesinde herhangi bir bölgenin yer adlarının anlamları, veriliş sebepleri, yapıları, söyleniş şekilleri, geçmişte aldığı şekiller, katmanları, halen konuşulmakta olan dille ya da ortadan kalkmış dillerle bağlantıları incelenir.

Yer adları, ad biliminin konusu ve inceleme alanı olduğu kadar tarih ve coğrafya bilimlerinin de inceleme alanlarına girmektedir. Daha doğru bir ifade ile yer adı bilimi; dil bilimi, tarih ve coğrafya bilimlerinin kesişme noktasında bulunan disiplinler arası bir bilim dalıdır ve aslında bu üç bilim dalının veri ve yöntemlerini kullanmaktadır. Adlandırılan yer betimlenip tarif edilirken coğrafya biliminin, adın ne zaman verildiği tespit edilirken tarih biliminin, bu adların yapıları ve oluşum şekilleri incelenirken de dil biliminin veri ve yöntemleri kullanılır.

Yer adı bilimi ile ilişki içerisinde olan bilim dallarına arkeoloji ve etnografya gibi bilim dalları da eklenebilir. Burada belirtilmesi gereken şu ki bu ilişki tek taraflı bir ilişki değildir. Yani sadece yer adı bilimi araştırmacısı yukarıda bahsi geçen bilim dallarının veri ve yöntemlerini kullanıyor değildir. Bunun tam tersi olarak etnografya, arkeologlar, tarihçiler ve coğrafyacılar da yer adı bilimi araştırmacılarının ortaya koyduğu sonuçlardan yararlanırlar. Zaten yer adı bilimi araştırmalarının önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira bu tür çalışmaların sadece bir dil çalışması olmanın çok uzağında olduğu ortadadır. Bir bölgenin tarihî coğrafyasını araştıran coğrafyacının, yerleşme tarihini araştıran tarihçinin, kültürünü araştıran etnografinin ya da arkeolojik kalıntıları araştıran arkeoloğun, o bölgenin yer adlarını bilmesi, yer adı çalışmalarından yararlanması kaçınılmazdır.

Yer adlarının bir nevi tapu tescil belgesi olduğu ve bu nedenle de bilim insanlarının haricinde siyasetçilerin de ilgisini çektiğini yukarıda ifade edilmişti. Bu bakımdan, bir bölgenin yer adı varlığının ortaya çıkarılması, aslında o yerin asıl sahiplerinin kimler olduğunun da belirlenmesi demektir. Dünyanın bazı bölgelerindeki yer adlarının, bu gerçeğin farkında olan siyasetçilerin eliyle değiştirilmeye ve bu yolla söz konusu bölgedeki hâkim etnik grubun izlerinin silinmeye çalışıldığı bilinmektedir. Bu çalışmanın asıl önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu tür bölgelerdeki yer adlarının, bilimsel bir sınıflandırmaya ve incelemeye tabi tutulmasa da, sadece tespit edilip kayıt altına alınması bile dil, kültür ve tarih açısından son derece önemli bir hizmet olacaktır.

II. İnceleme

II. 1. Katman İncelemesi

Katman; tarihî, etnik süreçler ve dil etkileşimleri sonucunda bir bölgede ortaya çıkan yer adlarının ortaya çıkma zamanını ifade eder (Şahin 2013a: 50). Bir bölgedeki bilindik ya da silik yer adları farklı dönemlerde verilmiş olabilir. Farklı dönemlerde verilmiş bu adlar, söz konusu bölgenin yer adı varlığı içerisinde farklı katmanlar oluşturmaktadır. Burada amaç,

adlandırmanın ortaya çıktığı dönemi bulmaktır.

Bu katmanlar, bölgenin yerleşme, siyasi, kültürel ve dil tarihi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu adlara bakılarak bölgede hangi devletlerin kurulduğu, hangi kültür ve medeniyetlerin hüküm sürdüğü, hangi dillerin etkileşim halinde olduğu konularıyla ilgili önemli çıkarımlarda bulunulabilir.

Yengice kasabasından derlenen yer adlarına bakıldığında bunların çok büyük bir kısmının Türk katmanını yansıttığı yani söz konusu yerlerin Türkler tarafından adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Adlandırmada kullanılan sözcüklerin Türkçe olması ya da Arapça kökenli olsa bile Türkçede yerleşmiş sözcüklerden olması bunun en önemli göstergesidir. 1990'lı yıllarda Saddam Hüseyin döneminde, ilçe, kasaba ve köy adları da dâhil olmak üzere bazı yer adlarının kanun zoruyla Araplaştırılmasına rağmen bölgede yaşayan Türkmenlerin bunu kabullenmediği, eski adları kullanmaya devam ettiği de görülmektedir. Örneğin 1998 yılında Saddam Hüseyin Tuzhurmatu'yu ziyaret ettikten sonra, *Yengice* köyünün adı *Salaheddin* ve Tuzhurmatu ilçesinin adı *Vefa* olarak değiştirilmiş (K. 1) ancak doğal olmayan bu değişiklik halkta bir karşılık bulamamıştır.

Bölgedeki yer adlarının toplu bir şekilde bulunabildiği en eski kaynak 16. yüzyılda Kânûnî Sultan Süleyman döneminde tutulan *111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri'*dir. *Yengice*, *Basas*, *Bablan*, *Arpa Tepe*, *Ekkiz Tepe*, *Toğay* yer adları söz konusu defterde geçen yer adlarıdır. Ayrıca *Arpa Tepe*'nin, Kânûnî Sultan Süleyman'ın Irak seferi yol güzergâhında bulunan yerlerden biri olduğu, sefere katılan Matrakçı Nasuh'un kayıtlarında da görülmektedir. Matrakçı Nasuh'un kaydettiğine göre Kânûnî Sultan Süleyman 10 Nisan 1535'te *Arpa Tepesi*'nde bulunmuştur. Yine Matrakçı'nın kayıtlarına göre *Arpa Tepesi*, *Şeyh Muhsin* adıyla da anılmaktadır (Küfrevi 2010: 19). Şeyh Muhsin adı, yukarıda bahsi geçen 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri'nde de (3a) geçmektedir.

Bir önceki paragrafta bahsi geçen kayıtlar ve yer adlarının çoğunun Türkçe sözcüklerle kurulmuş olması, bu yer adlarının Türk katmanını yansıttığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle bu bölgeyi adlandıranlar Türklerdir.

Bazı yer adlarına göre daha geç, günümüze daha yakın dönemlerde adlandırılmış ve ne zaman adlandırıldığı bilinen bazı yerler de vardır. Bunlara örnek olarak *Meşru'* adlandırması gösterilebilir. Tarihî hiçbir belgede bu ad kayıtlı değildir. Çünkü bu adlandırma, aşağıda inceleme bölümünde de belirtildiği gibi 1980'li yıllara aittir.

II. 2. Tür İncelemesi

II. 2. 1. Orun Adları (Oykonim < Yun. *oykos* "ev" + *onima* "ad")⁵

Üzerinde yerleşimin bulunduğu bütün yerlerin özel adlarını ifade eder. Köy, bucak, nahiye, kasaba, ilçe, il gibi yerleşimin sürekli olduğu yerler ile süreli yerleşimin bulunduğu yaylaların adları orun adları kapsamında değerlendirilir. *Yengice* kasabasından derlenen orun adları şunlardır:

Bablan, *Basas*, *Kabırlı Tepe*, *Yengice*

⁵ Yer adlarının türlerinde, çoğu Latince ve Yunanca kaynaklı uluslararası terimler yerine Türkçe terimler tercih edilmiş ve İbrahim Şahin'in konuyla ilgili çalışması esas alınmıştır: Bkz. ŞAHİN İbrahim (2013a), "Türkiye Yer adı biliminde Terim ve Tür Sınıflandırması Sorunları", *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (1): 46-58. Yer adlarının türlerini ifade eden başlıkların hemen yanında uluslararası terimler ve bunların kökenleri ayrıca içerisinde verilmiştir.

II. 2. 2. Dağ Adları (Oronim < Yun. *oros* “dağ” + *onima* “ad”)

Yeryüzünde bulunan dağ, tepe, burun, gedik, yamaç, vadi, yar, uçurum, kanyon, geçit, ova vb. her türlü yükseltinin, girintinin, kabarıklıkların, engebelerin özel adlarını ifade eder. Yengice kasabasından derlenen dağ adları şunlardır:

'Abbas Teppesi, 'Abbuş Teppe, Ak Teppe, Arpa Teppe, 'Aşık Teppe, Beş Teppe, Birehmed Teppe [Pirehmed Teppe], *Çam Teppe, Çölge Teppe, Daşlı Teppe* (Antik alan), *Ekkiz Teppe, Kıranzefer Teppe, Kala Teppe, Mil Teppe, Ulu Teppe* (Antik alan), *Yol Teppe*

II. 2. 3. El Adları (Horonim < Yun. *horo* “el, ülke, oymak, sınır” + *onima* “ad”)

El adları; köy, kasaba, ilçe gibi idari sınırları olan yerler ile belirli bir bölge, mevki gibi idari/resmî sınırları olmayan, doğal sınırları olan, duyulduğunda insanların kafasında belirli bir anlam ifade eden yerlerin özel adlarını karşılar. İdari/resmî sınırları olan köy, kasaba, ilçe vb. adları orun adları başlığı altında incelendiği için burada sadece resmî sınırı olmayan el adları incelenecektir. Yengice kasabasından derlenen el adları şunlardır:

Çatal Degirmen, Çakal Degirmeni, Çubuk, Kalamalık, Serçe Degirmeni

II. 2. 4. Yol Adları (Dromonim < Yun. *dromos* “yol” + *onima* “ad”)

Yerüstü, yeraltı, hava yolu, su yolu, büyük kara yolları, tarihî yollar, ticaret yollarının özel adlarını ifade eder. Yollar, geçitler, patikalar ve köprülere verilen özel adlar bu başlık altında değerlendirilir. Yengice kasabasından derlenen yol adları şunlardır:

Deve Yolu (eski kervan yolu), *Şehir Yolu* (Yengice-Tuzhurmatu arası), *Toğay Yolu* (Yengice-Toğay arası)

II. 2. 5. Bağ Adları (Agronim < Yun. *agros* “alan, tarla, ekilebilir arazi” + *onima* “ad”)

Tarım yapılan toprakların, tarlaların, bağların, arazilerin, sahaların, kırların, bayırların özel adlarını ifade etmektedir. Yengice kasabasından derlenen bağ adları şunlardır:

Dik Lüle, Kinar Ağacı, Nergizli Hayra

II. 2. 6. Su Adları (Hidronim < Yun. *hidro* “su” + *onima* “ad”)

Doğal ya da yapay yollarla oluşmuş her türlü su varlığına verilen özel adları ifade eder. Nehir, ırmak, çay, dere gibi her türlü akarsu ve göl, gölet, havuz gibi durgun sularla çeşme, pınar, su kuyusu, ılıca, bataklık, koy, körfez, ada, sahil, batık, liman ya da iskelelere verilen özel adlar bu başlık altında değerlendirilir.

Yengice kasabasının su adları sayıca çok fazla değildir. Bölgeden 9 adet su adı derlenmiştir. Bunların 1 tanesi Aksu Nehri'nin kolu olan küçük bir akarsu iken diğerleri de yapay su kanallarının adıdır. Yengice kasabasından derlenen su adları şunlardır:

Aksu, Anaç Arh, Aştöken Dere, Helil Arhı, Kere Arh, Kızıl Arh, Meşru', Tikânlı, Toppalağ

II. 2. 7. Kentlik Adları (Urbanim < Lat. *urbanus* “şehre ait, şehircil” + *onima* “ad”)

Yer adlarının bir türü olan kentlik adları, kent içerisindeki semt, mahalle, meydan, pazar, cadde, bulvar, sokak, cami, okul, mezarlık gibi unsurların özel adlarını ifade eder. Yengice kasabasından derlenen kentlik adları şunlardır:

Toppalağ Mehellesi⁶, Kuşçular Mehellesi, Ağa Kapısı, 'Alipisli Mehellesi, Çayhana Mehellesi, Üç Kurna Mehellesi, Kara Arh Mehellesi, Helil Obası

⁶ *Mehelle* (TTk. mahalle), Irak Türkmenlerinde “sokak” anlamında da kullanılmaktadır. *Toppalağ Mehellesi, Kuşçular Mehellesi, 'Alipisli Mehellesi, Çayhana Mehellesi, Üçkurna Mehellesi, Karaarh Mehellesi* aslında Türkiye Türkçesindeki geniş anlamıyla bir mahalle değil, sokak adıdır.

II. 3. Adlandırmada Kullanılan Sözcüklerin Anlamları ve Adların Veriliş Sebepleri

Bu bölümde adlandırmada kullanılan sözcüklerin anlamları ve adların veriliş sebepleri incelenmiştir. Yengice yer adları, adlandırmaya kaynaklık eden sözcüklerin anlamları ve adların veriliş sebepleri bakımlarından incelendiğinde aşağıdaki gibi bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

II. 3. 1. Boy Adı Kökenli Yer Adları (Etnotoponim)

Boy, oymak, cemaat, aşiret, sülale ve aile adları ile oluşturulan yer adları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

'Alipisli Mehellesi: *Alipesli* (aile adı) / Ar. *mahalle* "mahalle, sokak" (K. 1) + T. *si* (iyelik eki). Bablan'ın içerisindeki sokaklardan birinin adıdır. Boy adı kökenli bir yer adıdır. *Alipesli*, Tuzhurmatu'ya bağlı Yengice kasabasında yaşayan aşiret, boy, cemaat ve aile adlarından biridir (Saatçi 1996: 294). [+ll] ekinin boy adlarında sıkça kullanılması bu fikri güçlendirmektedir.

Aştöken Dere: T. *Aştöken* (aile adı) / T. *dere*. "genellikle yazın kuruyan küçük akarsu" (TS: 633). Aksu'nun kollarından biridir. Etrafında Bayat aşiretine mensup *Aştöken* ailesi meskündür. Adını bu ailenin adından almıştır (Kevseroğlu 2012: 52).

Kuşçular Mehellesi: T. *Kuşçular* (aile adı) / Ar. *mahalle* "mahalle, sokak" (K. 1) + T. *si* (iyelik eki). Basas'ta bulunmaktadır. İlk bakışta kişi adı kökenli gibi görünse de boy adı kökenli bir yer adı olduğu düşünülmektedir. 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri'nde (26a) kişi adı olarak '*Abdî-i Kuşçu* şeklinde kayıtlıdır. *Kasım-ı Nilkaz, Pirkulu-i Nilkaz* gibi örneklerde de görüldüğü gibi defterde kişi adları kaydedilirken adın hemen yanına kişinin mensup olduğu cemaat yazılmıştır (DAGM 2003: 10). Dolayısıyla aynı durumun '*Abdî-i Kuşçu* ifadesi için de geçerli olduğu ve *Kuşçu*'nun bir boy ya da cemaat adı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu görüşü destekleyen başka bir kayıt da Saatçi'ye aittir. Saatçi'ye göre bölgedeki aşiret, boy, cemaat ve aile adlarından biri de *Kuşçu*'dur (1996: 298).

II. 3. 2. Kişi Adı Kökenli Yer Adları (Antropotonim)

Kişi adı, soyadı, unvanı, lakabı ya da kişi adlarının kısaltmaları ile oluşturulan yer adları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

'Abbas Teppesi: Ar. *Abbas* (kişi adı) / T. *tepe* "yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi" (TS: 2324) + T. *si* (iyelik eki). Köyün kuzey tarafında bulunan tepe, aynı zamanda önemli bir tarım alanıdır. Kişi adı kökenlidir.

'Abbuş Tepe: Ar. '*Abbuş* (kişi adı < Abdullah) / T. *tepe* "yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi" (TS: 2324). Kişi adı kökenli bir yer adıdır. '*Abbuş*, Abdullah adının kısaltmasıdır.

Ağa Kapısı: T. *ağa* (unvan) / T. *kapı* "bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı" (TS: 1306) + T. *si* (iyelik eki). Basas köyü içi merkez mahallelerinden biridir. *Ağa* unvanı ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır ancak bu ağanın kimliği tespit edilememiştir.

Birehmed Tepe [Pirehmed Tepe]: Far. *Pir* / Ar. *Ahmet* (kişi adı) / T. *tepe* "yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi" (TS: 1306). Köyün kuzeyinde yer almaktadır. Kişi adı kökenli yer adlarından biri olan Birehmedtepe, aynı zamanda köyün mezarlığının da bulunduğu yüksek bir tepedir. 111 numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Defteri'nde (79b) Pir Ahmed, Kerkük sancağı, Dakuk nahiyesi, Sarukamış mezrasına bağlı tımarlardan birinin beyi olarak geçmektedir (Küfrevi 2010: 47). Söz konusu defterde Pir Ahmed adı birçok defa geçmektedir. Kevseroğlu, tepenin adını Pir

Ahmet adlı yatırdan aldığı ifade etmektedir (Kevseroğlu 2012: 388).

Helil Arhı: Ar. *Helil* (kişi adı) / T. *ark* “içinden su akıtmak için toprağı kazarak yapılan açık oluk, arık” (TS: 152) + T. *ı* (iyelik eki). Yengice’nin batısında bulunan *Helil Arhı*, kasabanın içinden geçerek Dicle Nehri’yle birleşen Aksu Nehri’nin kollarından biridir. Kişi adı kökenli bir su adıdır. *Halil* adı günümüzde bölgede yaygın olarak kullanılan kişi adlarından. 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Defteri’nde de 44 yerde geçmektedir.

Helil Obası: Ar. *Helil* (kişi adı) / T. *oba* “köy, kır, şehir dışındaki yerleşim yeri, ova” (Hürmüzlü 2003: 276) + T. *sı* (iyelik eki). Bablan’ın merkez mahallelerinden biridir ve kişi adı kökenlidir (*Helil* için bkz. *Helil Arhı*). Oba, Irak Türkmenlerinde “köy” anlamıyla kullanılmaktadır (Hürmüzlü 2003: 276). Ancak kaynak kişilerin ifade ettiklerine göre *Helil Obası* bir köy değil, Yengice’de bulunan mahallelerden birinin adıdır.

II. 3. 3. Bitki Adı Kökenli Yer Adları (Fitotoponim)

Zirai ya da yabancı bitki adları ile oluşturulan yer adları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Arpa Teppe: T. *Arpa* “buğdaygillerden bir bitki” (TS: 156) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1306). Yengice’nin batısında bulunmaktadır. Bitki adı kökenli bir yer adıdır. *Arpa Teppe*, Kânûnî Sultan Süleyman’ın Irak seferi yol güzergâhında bulunan yerlerden biridir (Küfrevi 2010: 19). Matrakçı Nasuh’un kaydettiğine göre Kânûnî Sultan Süleyman 10 Nisan 1535’te Arpa Tepesi’nde bulunmuştur. Yine Matrakçı’nın kayıtlarına göre *Arpa Tepesi*, Şeyh Muhsin adıyla da anılmaktadır (Küfrevi 2010: 19).

Kinar Ağacı: *Kinar* “çileğe benzeyen sarı bir meyvesi olan bir ağaç” (Kevseroğlu 2012: 303) / T. *ağaç* “meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki” (TS: 37) + T. *ı* (iyelik eki). Yengice köyünün batısında bulunmaktadır. Kinar ağacı yetişen bir bölge olduğundan bu adı almıştır. *Kinar*, çileğe benzeyen sarı bir meyvesi olan bir ağaçtır (Kevseroğlu 2012: 303).

Nergizli Hayra: Far. *Nergis* “Nergisgillerden, bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkte olan çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan, 20-80 santimetre yüksekliğinde, soğanlı bir süs bitkisi” (TS: 1765) + T. *li* (İİYE) / *hayra* “sulak tarım alanı” (Kevseroğlu 2012: 127). Köyün batısında bulunan bir tarım alanıdır. Adını *nergis* “nergiz” çiçeğinden almıştır. Bölgede sulak tarım alanlarına *hayra* denir (Kevseroğlu 2012: 127).

Tikânlı: T. *tikân* “diken” (Hürmüzlü 2003: 338) + T. *li* (İİYE). Köyün kuzeyinde bulunan *Anaç Ark*’ın kollarından biridir. Adını *tikân* “diken” bitkisinden almıştır.

Toppalağ: T. *top* “yuvarlak biçimde olan, toparlak” (TS: 2365) + T. *AlAk* (İİYE). Köyün kuzeyinde bulunan bir akarsudur. Adını yörede bolca bulunan *toppalağ* adlı bitkiden almıştır. *Toppalağ*, Irak Türklerinde “kök sapları karın ağrısını gidermek için kullanılan, içi beyaz dışı siyah, yabancı bir bitki” dir (Hürmüzlü 2003: 340).

II. 3. 4. Yer Adı Kökenli Yer Adları (Topotoponim)

Başka bir yer adı esas alınarak oluşturulan yer adları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Bablan: Yengice kasabasını oluşturan köylerden biridir. Yengice’nin batısında yer almaktadır. 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri’nde geçen köy adlarından biridir (19b, 20a, 20b). Söz konusu tahrîr defterine göre toplam 119 hane ve 11 mücerreden

oluşmaktadır. Sebze, buğday, susam, pamuk kozası, arpa ve darı yetiştirilen köyde bir kethüda, iki kör, iki dellak ve bir hallaç bulunmaktadır. Köyden toplam 28.389 akçe vergi alınmaktadır (Küfrevi 2010: 38). Defterde köyün adı *Bâbilân*, bir yerde de *Bâbilmân* şeklinde geçmektedir (49b).

Kuşçuoğlu, *Bablan* adının Osmanlı zamanında bir çeşit ticaret vergisi olan *baçtan* geldiğini ifade etmektedir (2003: 18). Araştırmacı bu düşüncesini Bablan köyünün Yengice'nin hemen batısından geçen Bağdat yolu üzerinde bulunmasına dayandırmaktadır. Osmanlı döneminde çeşitli ticaret yollarından geçen kervanlardan, çarşılarından, pazarlardan alınan vergiye *baç*, bu vergiyi toplamakla görevli kişilere de *baçalan* adı verilirdi. Araştırmacı işte bu *baçalan* adının zamanla *bablan*'a dönüştüğü kanaatindedir.

Bu dönüşüm (Baçalan>Bablan) ses açısından mümkün görünmemektedir. Ayrıca bilindiği kadarıyla bölgenin bütünüyle Osmanlı hâkimiyetine girmesi 16. yüzyılda Kânûnî Sultan Süleyman döneminde olmuştur (Emecen 1999: 117). Eğer bir *baç* alma söz konusu ise bunun en iyi ihtimalle bu yüzyılda başlamış olacağı düşünülebilir. Şu da açıktır ki bu geleneğin bir yer adına dönüşmesi de belli bir zaman gerektirir. Hâlbuki 16. yüzyılda Kânûnî Sultan Süleyman döneminde tutulan 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri'nde bile köyün adı *Bâbilân* ve *Bâbilmân* şeklinde geçmektedir. Sonuç olarak *Baçalan*'ın *Bablan*'a dönüşmesi ses bakımından çok zayıf bir olasılıktır.

Bizce *Bablan*, yer adı kökenli bir yer adıdır ve kaynağı, köyün kuruluş hikâyesinde gizlidir. Halkın hafızasında yaşayan bilgilere göre *Yengice* köyü; *Bablî Haraba*, *Çubuğ Haraba*, *Han Gölü* ve *Maḥmud Dégirmeni* adlı küçük yerleşmelerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur ve *Bablî Haraba*'dan gelenler şimdiki *Bablan* mahallesini oluşturmuşlardır. Dolayısıyla bugünkü *Bablan* adının *Bablî*'den geldiği, {-an}'ın ise Farsça çokluk eki olduğu sonuçlarına ulaşılabilir. Farsça çokluk ekinin yer adı yapımında kullanılmasının Türk ad verme geleneğinde başka örnekleri de vardır. Gaziantep'in ilçelerinden biri olan *Araban* adındaki {-an} da yine aynı ektir.

Çubuk: T. *çubuk* “değnek biçiminde ince, uzun ve sert olan şey” (TS: 569). Yengice köyünün çevresinde yer alan tarihî bir yerdir. Kevseroğlu; ince, uzun ve sert bir yer olduğundan çubuğa benzetilerek bu adın verildiğini ifade etmektedir (2012: 115). İlk bakışta bu, doğru bir tespit gibi görünse de bir mevkinin çubuğa benzemesi ya da benzetilmesi, Türk ad verme kültüründe alışıldık bir durum değildir. Bu bakımdan adlandırmanın başka bir kaynağının olması gerekir.

Bu adlandırmanın kaynağının da, köyün kuruluş hikâyesinde gizli olduğu düşünülebilir. Bu duruma göre bugünkü *Çubuk* adlandırması, *Yengice*'yi oluşturan eski yerleşim yerlerinden biri olan *Çubuk*'tan gelmektedir. Yerel kaynaklarda mevkinin tarihî bir yer olarak kaydedilmesi (bkz. Kevseroğlu 2012: 115) ve *Çubuk Haraba* şeklinde adlandırılması da bu fikri güçlendirmektedir. Bilindiği gibi *haraba* (TTk. harabe), “yıkılmış ya da yıkılmaya yüz tutmuş yapı; kalıntı” (TS: 1045) anlamındadır ve muhtemelen eski *Çubuk* köyü terk edildikten, harabe haline geldikten sonra yeni Yengiceliler tarafından *Çubuk* adının yanına eklenmiştir.

Karaarh Mehellesi: *Karaark* (suadı) / Ar. *mahalle* “mahalle, sokak” (K. 1) + T. *si* (iyelik eki). Yengice kasabasının güneyinde, *Qara Arh* adı verilen akarsuyun yakınında bulunmaktadır. Adını söz konusu akarsudan almıştır.

Şehir Yolu: Far. *şehir* “nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet ya da yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site” (TS: 2211) / T. *yol* “genellikle yerleşim alanlarını birbirine bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi” (TS: 2602) + T. *u* (iyelik eki). Yengice'yi daha kuzeyde bulunan Kerkük'e bağlayan yoldur.

Çevredeki köy ve kasabaları şehre (yani Kerkük'e) bağladığı için bu adı almıştır.

Toğay Yolu: *Toğay* (yer adı) / *T. yol* "genellikle yerleşim alanlarını birbirine bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi" (TS: 2602) + *T. u* (iyelik eki). Yengice-Tuz arasında bulunan *Toğay Yolu*, Yengice'yi Toğay mezrasına bağlayan yolun adıdır. Toğay, 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Defteri'nde Dakuk [Tavuk] nahiyesine bağlı olarak *Mezra'a-i Molu-Tuvay* (8b), *Mezra'a-i Molu-Tugay* (2b, 12a) şeklinde geçmektedir. Günümüzde ise *Qaranaz* köyünde bulunan bir tarım arazisidir. *Toğay*, "su kenarlarındaki engebeli yüksek yer" anlamındadır (Kevseroğlu 2012: 454).

Toppalağ Mehellesi: *Toppalağ* (su adı) / *Ar. mahalle* "mahalle, sokak" (K. 1) + *T. si* (iyelik eki). Yengice kasabasının sokaklarından biridir. *Toppalağ* adı verilen akarsuyun yakınında bulunmaktadır. Adını söz konusu akarsudan almıştır.

Yol Tepe: *T. yol* "genellikle yerleşim alanlarını birbirine bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi" (TS: 2602) / *T. tepe* "yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi" (TS: 1306). Yengice'nin kuzeyinde bulunmaktadır. *Şehir Yolu*'na yakın konumundan dolayı bu adı almıştır.

II. 3. 5. Coğrafi Nesnenin Görünümüne ve Yapısına Dayalı Yer Adları

Coğrafi nesnenin görünümü ya da yapısı esas alınarak oluşturulan yer adları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Aksu: *T. ak* "beyaz" (TS: 58) / *T. su* "akarsu" (TS: 2163). Tuzhurmatu ilçesinin kuzeydoğusunda Süleymaniye sınırları içerisinde bulunan *Qaradağ*'dan doğup güneybatı yönünde akarken Tuzhurmatu ilçesinin ve Yengice kasabasının içinden geçen, aynı istikamette akıp daha güneyde *Dicle Nehri* ile birleşen akarsu.

Türk ad verme kültüründe *ak*, değişik anlamlar ifade edebilmektedir. Bazı yer adlarında adlandırılan yerin yönünü (güney) ifade ederken bazılarında -özellikle su ve dağ adlarında-coğrafi nesnenin görünümünü ifade etmektedir. Kimi yer adlarında ise bölgeye yerleşmiş olan bir boyun/ailenin adına işaret edebilmektedir. Tuzhurmatu bölgesinde Aksu adlı bir boyun/ailenin varlığı bilinse bile (bkz. Saatçi 1996: 294) bu durum, Aksu Nehri'nin adının bu boy ya da ailenin adından geldiğini söylemek için yeterli değildir. Zira nispeten küçük bir oymak ya da ailenin, bu kadar uzun ve birçok yerleşim yerinden geçen bir akarsuya adını vermesi pek olası görünmemektedir. Hatta tam tersi, bu akarsuyun adı, söz konusu aile ya da oymağa ad olmuş olabilir. Bundan dolayı Aksu adlandırmasında, nesnenin görünümünün etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Ak Tepe: *T. ak* "beyaz" (TS: 58) / *T. tepe* "yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi" (TS: 1603). Yengice'nin batısında yer almaktadır. Aynı zamanda tarihî bir yerdir. Görünümünden dolayı bu adı almıştır.

Beş Tepe: *T. beş* "dörtten sonra gelen sayının adı" (TS: 316) / *T. tepe* "yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi" (TS: 1603). Kuzeyde, Yengice-Tuzhurmatu yolu üzerinde bulunan bir tepedir. Bölgeden gördüğümüz kaynak kişiler, beş tane tepenin bir arada bulunmasından dolayı bu şekilde adlandırıldığını ifade etmişlerdir.

Çam Tepe: *T. çam* "çamgillerin örnek bitkisi olan, dört mevsim yeşil kalabilen, iğne yapraklı, yurdumuzda birçok türü yetişen bir orman ağacı" (TS: 490) / *T. tepe* "yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi" (TS: 1603). Köyün batı tarafında bulunan tarıma elverişli bir bölgedir. Yer çamlık olduğundan bu adı

almıştır (Kevseroğlu 2012: 103).

Çöl Teppe: T. *çöl* “kır; tenha yer, tenha semt” (Hürmüzlü 2003: 122) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Köyün kuzey tarafında bulunur. *Çölgetepe* de denir. Tarıma elverişli olmadığı için halk çöle benzetererek bu adı vermiştir (Kevseroğlu 2012: 115).

Daşlı Teppe: T. *taş* “rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde” (TS: 2277) + T. *lı* (İİYE) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Yengice-Tuz arasında bulunan taşlık ve tepelik bir alandır. Taşlık olduğundan bu adı almıştır (Kevseroğlu 2012: 124)

Ekkiz Teppe: T. *ikiz* “birbirine tamamen benzeyen” (TS: 1167) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Defteri’nde (8a, 8b), Dakuk nahiyesine bağlı bir köy olarak geçmektedir. Bugün, bu tepenin bulunduğu yerde herhangi bir köy bulunmamaktadır. Kaynak kişiler, yükseklikleri ve görünümleri birbirine benzeyen yan yana iki tane tepeden dolayı bu adı aldıklarını ifade etmişlerdir. Köyün batısında bulunmaktadır.

Kabırlı Teppe: Ar. *kabir* “mezar” (TS: 1251) + T. *lı* (İİYE) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Yengice’yi oluşturan köylerden biridir (Kevseroğlu 2012: 230). Günümüzde bu bölgede herhangi bir yerleşim bulunmamaktadır. Üzerinde eski mezarlar bulunduğu için bu şekilde adlandırılmıştır.

Mil Teppe: T. *mil* “selin sürükleyip getirdiği çok küçük taneli çamurlaşmış kum ve toprak karışımı” (TS: 1682) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Köyün çevresinde bulunan bir höyük ve tarım alanı. Bölgenin toprakları, selin sürükleyip getirdiği çok küçük taneli çamurlaşmış kum ve toprak karışımından olduğu için bu adı almıştır. Bu tür topraklara bölgede *zemiç* de denir (Kevseroğlu 2012: 354).

Ulu Teppe: T. *ulu* “çok yüksek, çok büyük olan şey” (TS: 2414) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Yengice-Tuz arasında bulunan, tarıma elverişli bir bölgedir. Çevredeki diğer tepelerden daha yüksek olduğu için bu adı almıştır.

Üç Kurna Mehellesi: T. *üç* “ikiden sonra gelen sayının adı” (TS: 2441) / Irak Tkm. *kurna* “köşe” (Hürmüzlü 2013: 217) / Ar. *mahalle* “mahalle, sokak” (K. 1) + T. *si* (iyelik eki). Yengice merkezinde bulunmaktadır.

II. 3. 6. Adını Yakınında Bulunan Tarihî Yapı, Bina, Kurum, Kuruluş, İşletme vb.den Alan Yer Adları

Bölgede bulunan tarihî yapı, bina, kurum, kuruluş ya da işletme adları esas alınarak oluşturulan yer adları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Çakçal Değirmeni: Far. *çakal* “sürü hâlinde yaşayan, kurttan küçük bir yaban hayvanı” (TS: 481) / T. *değirmen* “içinde öğütme işi yapılan yer” (TS: 609) + T. *i* (iyelik eki). Köyün güneyinde yer alan tarıma elverişli bir bölgedir. Eskiden bu yerde *Çakal* adlı bir değirmen olduğundan bu adı almıştır (Kevseroğlu 2012: 101).

Çatal Değirmen: T. *çatal* “yol, ağaç gibi kollara ayrılan şeylerin ayrılma yeri; ucu kollara ayrılmış; iki taraflı” (TS: 501) / T. *değirmen* “içinde öğütme işi yapılan yer” (TS: 609). Yengice-Tuz arasında, Aksu Nehri üzerinde bulunan eski bir su değirmenidir. Mevki, adını bu

değirmenden almıştır.

Değirmene neden *çatal* dendiği konusunda ise net bilgiler elde edilememiştir. Burada akla birkaç ihtimal gelmektedir. Bunlardan birincisi, değirmenin Aksu nehrinin çatallandığı yani kollara ayrıldığı noktada bulunduğu için bu şekilde adlandırılmış olmasıdır. Ancak bu ihtimal yöreden görüştüğümüz kaynak kişiler tarafından doğrulanmamıştır. Çatal adlandırmasının kaynağı ile ilgili başka bir ihtimal ise değirmenin oluklarının çatalı olması, yani birkaç kola ayrılmış olmasıdır. Günümüzde böyle bir değirmen bulunmadığı için bu durumu doğrulama imkân da bulunmamaktadır.

Çayhana Mehellesi: T.+Far. *çayhane* “çayevi, kahve, kıraathane” (Hürmüzlü 2003: 117) / Ar. *mahalle* “mahalle, sokak” (K. 1) + T. *si* (iyelik eki). Yengice kasabasının sokaklarından biridir. Adını sokağın içerisinde bulunan çayhaneden almıştır. *Mehelle* için bkz. 8 numaralı dipnot.

Dik Lüle: T. *dik* “yatay bir düzleme göre yer çekimi doğrultusunda bulunan, eğik olmayan” (TS: 657) / Far. *lüle* “su akan musluksuz boru” (TS: 1595). Genellikle çeşmelerde suyun aktığı musluksuz boru anlamında kullanılan *lüle*, bölgede bir çeşmenin bulunduğu ve dolayısıyla bölgenin adını bu çeşmeden aldığına işaret etmektedir. Bundan dolayı *Dik Lüle*, bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Kalacık: Ar. *kale* “güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı” (TS: 1276) + T. *cik* (küçültme eki). Köyün etrafında bulunan mevki aynı zamanda üzerinde tarihî kalıntıların da bulunduğu bir yerdir (Kevseroğlu 2012: 235). Adını bu kalıntılardan almıştır.

Kala Teppe: Ar. *kale* “güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı” (TS: 1276) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Köyün kuzeyinde bulunmaktadır. Üzerinde Maden Devri’nden kalma tarihî kalıntıların bulunduğu da ifade edilmektedir (Kevseroğlu 2012: 237). Adını bu kalıntılardan almıştır.

Serçe Degirmeni: T. *serçe* “koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş” (TS: 2070) / T. *değirmen* “içinde öğütme işi yapılan yer” (TS: 609) + T. *i* (iyelik eki). Yengice-Tuz arasında bulunmaktadır. Eskiden bu bölgede *Serçe* adlı bir değirmen olduğundan bu adı almıştır. (Kevseroğlu 2012: 402)

II. 3. 7. Coğrafi Nesnenin İşlevine Dayalı Yer Adları

Coğrafi nesnenin işlevi esas alınarak oluşturulan yer adları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Anaç Arh: T. *anaç* “yemiş verecek durumdaki ağaç; yavru yetiştirecek duruma gelmiş olan hayvan; iri, kart; şefkatli, anne gibi davranan” (TS: 118) / T. *ark* “içinden su akıtmak için toprağı kazarak yapılan açık oluk, arık” (TS: 152). Köyün kuzeyinde bulunan ve suyunu Aksu çayından alan sulama kanalıdır. Kızıl Arh, Topalağ ve Tikânlı arkları, Anaç Arh’a bağlıdır. Büyük, ana bir kanal olduğu için bu ad verilmiştir.

Deve Yolu: T. *deve* “geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan” (TS: 645) / T. *yol* “genellikle yerleşim alanlarını birbirine bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi” (TS: 2602) + T. *u* (iyelik eki). Köyün batısından geçen eski bir kervan yoludur. Eski bir kervan yolu olduğu, üzerinden develer geçtiği için bu şekilde adlandırılmıştır (Kevseroğlu 2012: 138).

II. 3. 8. Renk Adlarıyla Kurulan Yer Adları

Kara Arh: T. *kara* “siyah” (TS: 1313) / T. *ark* “içinden su akıtmak için toprağı kazarak yapılan açık oluk, arık” (TS: 152). Köyün güneyinde bulunan, suyunu Aksu çayından alan bir

sulama kanalıdır. Bağarkı ve Doşab gibi birkaç kola ayrılır (Kevseroğlu 2012: 244).

Kızıl Arh: T. *kızıl* “parlak kırmızı renk” (TS: 1436) / T. *ark* “içinden su akıtmak için toprağı kazarak yapılan açık oluk, arık” (TS: 152). Köyün kuzeyinde bulunan Anaç Arh’a bağlı sulama kanallarından biridir.

II. 3. 9. Tarihî Olaylara Dayalı Yer Adları

Basas: Ar. *Bassas* “gözetleme noktası” (Kuşçuoğlu 2003: 17). Yengice’nin doğusunda kalmaktadır. Bugün Yengice’ye bağlı bir mahalle olan köy, 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahîr Defteri’ne göre 57 hane ve 10 mücerreden oluşmaktadır. Meyve, sebze, buğday, arpa, pamuk kozası, darı ve susam yetiştirilen köyde bir kethüda bulunmaktadır. Köyden toplam 48.240 akçe vergi tahsil edilmektedir (Küfrevi 2010: 38).

Kuşçuoğlu’na göre köy, adını Yengice köyünün kuruluş hikâyesinden almaktadır. Buna göre Basas (< Bassas) Dördüncü Murat zamanında Bağdat isyanını bastırmak üzere bölgeye gönderilen kuvvetlerin gözetleme noktası idi. Köken itibarıyla Arapça olan *Bassas* da zaten kelime anlamı olarak “gözetleme noktası” demektir (Kuşçuoğlu 2003: 17).

Kan Zefer Tepe: T. *kan* “damarlarda dolaşan, kırmızı renkli sıvı” (TS: 1292) / Ar. *zafer* “savaşta kazanılan başarı” (TS: 2639) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Köyün kuzeyinde bulunmaktadır. Yerel kaynaklar, tarihte bu bölgede çok kanlı savaşlar olduğu için bu şekilde adlandırıldığını ifade etmişlerdir. Bu açıklama bizce de kabul edilebilir bir açıklamadır ve Türk ad verme kültürü ile çelişen bir tarafı da yoktur. Zira bazı tarihî olayların özellikle de savaşların hatıraları Anadolu’da da birçok yer adında yaşatılmaktadır: Savaştepe, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa vb.

Peki, bu tepeye adını veren savaşlar hangi dönemde yaşanmıştır ve kimler arasında gerçekleşmiştir? Bölgenin tarihine bakıldığında, 17. yüzyılın başlarında bölgede askerî bir yoğunluk yaşandığı ve Bağdat isyanı sırasında Bağdat valisi Bekir Subaşı ile Osmanlı kuvvetleri arasında yoğun çatışmaların bu yörede yaşandığı bilinmektedir (Bkz. Nazmizâde 1731: 91b, 92a). Bundan dolayı *Kan Zefer Tepe* adlandırmasının, bu çatışmaların bir hatırası olduğu şeklinde yorumlanabilir.

II. 3. 10. İnanış ve Efsanelere Dayalı Yer Adları

Aşık Tepe: Ar. *aşık* “bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse” (TS: 174) / T. *tepe* “yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi” (TS: 1603). Yengice’nin kuzeyinde bulunmaktadır. Bu tepe ile ilgili bir aşk hikâyesinden dolayı bu şekilde adlandırıldığı ifade edilmektedir (Kevseroğlu 2012: 52).

II. 3. 11. Yerin/Yerleşim Yerinin Kuruluşuyla İlgili Yer Adları

Meşru’: Ar. *meşru’* “proje” (Omar 2008: 1190). Yengice’yi çepeçevre saran sulama kanalı ve kanalın çevresine verilen ad. Bu adlandırmanın, yerin kuruluşuyla ilgili olduğu düşünülmektedir. *Meşru’* Arapça bir kelime olup Türkçe “proje” anlamına gelmektedir. 1980’li yıllarda inşası tamamlanan bir su kanalı projesidir. Bu nedenle söz konusu su kanalı ve etrafı *Meşru* olarak adlandırılmıştır.

Yengice: T. *yengi* “yeni” (Hürmüzlü 2003: 366) + T. *ce* (küçültme eki). Yengice kasabası, Tuzhurmatu’nun güneyinde, Dakuk’un kuzeyinde ve Cemaliye köyünün yakınındadır. Bugünkü Yengice’yi oluşturan diğer köyler olan Bablan ve Basas’ın ortasında kalmaktadır. Kasaba ile ilgili bilgiler giriş bölümünde verildiği için burada tekrar edilmeyecektir.

Yengice kasabasının adıyla ilgili birkaç söylenti bulunmaktadır. Yengice halkı kasabalarının adının *yeni* ve *gece* kelimelerinden oluştuğuna inanır. Halk arasındaki inanişaya göre eskiden bu bölgenin herhangi bir adı yoktur; yaşadıkları yer, yan yana bulunan *Bablî Haraba*, *Çubuğ Haraba*, *Han Gölü* ve *Maḥmud Dégirméni* adlı küçük yerleşmelerden oluşmaktadır. Birbirlerine yakın olduklarından, bu bölgeyi birleştirmek için gecelerin birinde bu yerleşmelerin halkı bir araya gelir ve birleşmeye karar verir. Görüşme gece yapıldığı için birleşen bölgeye de *Yeni Gece* adı verilir (Kuşçuoğlu 2003: 15).

Halk arasındaki bu inanişaya göre *Bablî Haraba*'dan gelenler Bablan mahallesini, *Çubuğ Haraba*'dan gelenler Basas mahallesini, *Han Gölü* ve *Maḥmud Dégirméni*'nden gelenlerse Yengice mahallesini oluşturmuştur (Kuşçuoğlu 2003: 15).

Yengice adının kökeniyle ilgili halk arasındaki bu inanişın bir halk etimolojisi olduğu düşünülmektedir. Yaşadığı yerin adını anlamlandırmak, bu ada bir kaynak bulmak düşüncesinde olan halk, Yengice adının *yeni* ve *gece* sözcüklerinin bir araya gelmeleri sonucu oluştuğu yönünde bir inaniş geliştirmiştir. Ancak kabul edilmesi gereken şu ki köyün kuruluşuyla ilgili halkın hafızasında yaşayan bu ayrıntı, Yengice adının kaynağıyla ilgili önemli bir ipucudur.

Kasabadan bahseden tarihî kaynaklarda kasabanın adının *yeni* ve *gece* sözcüklerinin birleşmesiyle oluştuğuna dair herhangi bir bilgiye ya da işarete rastlanmamıştır. Aksine bu kaynakların tamamında bugünkü kullanımına yakın bir şekilde yazıldığı görülmektedir. Kasabanın adı, 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri'nde (31b) *Yenice* şeklinde geçmektedir. Ayrıca aynı defterin 15a sayfasında geçen *Karye-i Cedîde-i Bâbilân* ve 22a sayfasında geçen *Cedîde* yer adları da dikkate değerdir.

Kasabanın adı, Nazmizâde Murtaza Efendi'nin *Gülşen-i Hulefâ* adlı eserinde (1731: 91b) *Yenice* şeklinde geçmektedir. 1623 yılında sultan IV. Murat zamanında Bağdat valisi Bekir Subaşı'nın gerçekleştirdiği Bağdat isyanına son vermek için, Musul valisi Hafız Ahmet Paşa askerî bir kuvvet ile birlikte Musul'dan Bağdat'a yol aldığı Yengice kasabasını askerî kamp yeri olarak kullanmıştır (Nazmizâde 1731: 91b).

19. yüzyılın ilk yarısında Mezopotamya'daki arkeolojik çalışmaların başlamasına öncülük eden ve bölgeye çeşitli seyahatler düzenleyen Claudius James Rich, seyahatnamesinde Yenice kasabasından bahsetmektedir. Rich, kasabanın adını *Yenice* (Yenijeh) şeklinde vermekte ve Bağdat-Dakuk posta yolu üzerinde bulunduğunu belirtmektedir (1826: 26).

Yukarıda adı geçen tarihî kaynaklardaki kayıtlardan, Yengice adının *yeni* ve *gece* parçalarından oluşan birleşik bir yapı olmadığı, *yengi* (TTk. *yeni*) sözcüğüne {+ce} ekinin eklenmesiyle oluşan türemiş bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Yengice'nin boyadı kökenli bir yer adı olduğu da söylenmektedir. Saatçi'ye göre bölgeye iskân edildiği bilinen ve çeşitli seyyahların seyahatnamelerinde de bahsettikleri Bayat boyunun oymaklarından birinin adı *Yengice*'dir (1996: 270). Bu oymağın adının kasabanın adına kaynaklık etmesi muhtemeldir. Ayrıca Saatçi, Bayat boyuna bağlı oymakların topluca yaşadığı köyler arasında *Yengice*'yi de saymaktadır (1996: 271). Bu durum kasabanın adının boyadı kaynaklı olma ihtimalini akla getirmektedir. Ancak bütün bunlar *Yengice*'nin boyadı kökenli olduğunu kesin olarak ifade etmek için yeterli değildir. Çünkü Yengice, bir oymağın adı olarak sadece son dönem kaynaklarında geçmektedir. Bu kaynak da 1917 yılında İngilizler tarafından hazırlanan gizli bir rapordur (Saatçi 1996: 270). Oysa köyün kuruluşu 16. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Eğer Yengice, eskiden beri bilinen bir boyadı olsaydı daha eski kaynaklarda da bir boyadı olarak görülmesi gerekirdi. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir.

Bizce durum tam tersi bir gelişim arz etmiştir. Yani oymağın adı kasabanın adına değil, kasabanın adı söz konusu oymağın adına kaynaklık etmiştir. Yaşanan coğrafyanın adının etnik ada dönüşmesi, Türk ad verme kültüründe görülen bir durumdur. *Irak Türkleri, Balkan Türkleri, Polatlı Tatarları, Aydın Yörükleri* vb., aynı geleneğin farklı örnekleridir. Aynen bu örneklerde olduğu gibi “Yengice Bayatları” ifadesi halk arasında yayılmış ve İngilizler de raporlarına bunu yansıtmuş olabilir.

Köyün Bağdat yoluna yakın bir konumda bulunması, 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri’nde *reayasız* bir köy olarak kaydedilmesi, yine aynı defterde geçen *Karye-i Cedîde-i Bâbilân* ve *Cedîde* yer adları ile bölgede aynı adlı başka yerleşim yerlerinin de bulunması; *Yengice* adlandırmasının kaynağıyla ilgili önemli ipuçlarıdır. “Bağdat yoluna yakın bir konumda bulunması”, ticareti ve yol güvenliğini; “Tahrîr Defteri’nde *reayasız* bir köy olarak kaydedilmesi”, o dönemde yeni kurulan bir köy olduğunu ve yerleşmenin henüz tamamlanmadığını; “*Cedîde-i Bâbilân* ve *Cedîde* yer adları”, aynı adın verildiği başka yerleşmelerin de bulunduğunu akla getirmektedir. Gerçekten de bugün bölgedeki yer adlarına bakıldığında Yengice adında 5 farklı yerleşim yerinin daha bulunduğu (Bkz. Kevseroğlu 2012: 489-490) ve bunların tamamının etraflarındaki diğer yerleşim yerlerinden sonra başka bir ifadeyle *yeni* kuruldukları için bu şekilde adlandırıldıkları görülmektedir.

Sonuç olarak Yengice’nin; yakınından geçen yolun güvenliğini sağlamak amacıyla, birkaç köyün birleşmesi sonucu kurulduğu için bu şekilde adlandırıldığı söylenebilir.

Bize göre yer adlarıyla ilgili çalışmaların önemli noktası; ad vermede etkili olan unsurların ortaya çıkarılması, “Burası neden bu şekilde adlandırılmıştır?” sorusuna cevap bulunmasıdır. Zaten yer adlarının türleri ve yapıları evrensel bir nitelik taşımakta ve her kültürde az veya çok birbirine benzemektedir. Bir bölgenin ya da kültürün yer adlarını diğerlerinden ayıran asıl özgün özellikleri ise ad vermede etkili olan unsurlarda kendini göstermektedir.

Çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türkler, yaşadıkları yerleri aslında birbirine benzer şekilde adlandırmışlardır. Bu durum Yengice yer adları için de geçerlidir. Yengice yer adlarında etkili olan unsurlar, Anadolu’nun herhangi bir bölgesinin adlarıyla karşılaştırıldığında benzer unsurların etkili olduğu görülecektir. Örneğin Adana ilinde yerleşim yerleri adlandırılırken bitki adları, kişi adları, boy adları, renk adları, inançlar, kurum kuruluş adları vb. (Bkz. Çeliktöpus 2015: 506-531); Tunceli ilinde yine aynı şekilde bitki adları, hayvan adları, kişi adları, boy adları, akrabalık adları vb. etkili olmuştur (Bkz. Koç 2016: 99-124).

II. 4. Yengice Yer Adlarının Dilbilimsel Yapısı

Makalenin bu bölümünde Yengice yer adları şekil açısından incelenmiş, yapılarına göre basit, türemiş, birleşik yer adları şeklinde sınıflandırılmıştır.

II. 4. 1. Basit Yapıdaki Yer Adları

Basit yapıdaki yer adları; tek kelimeden oluşan, bünyesinde herhangi bir yapım eki bulundurmeyen yer adlarıdır. Yabancı kökenli yer adları da basit yapı kabul edilmiştir. Yengice yer adları içerisinde yer alan *Bablan*, *Basas*, *Çubuk* ve *Meşru’* basit yapıdaki yer adlarıdır.

II. 4. 2. Türemiş Yapıdaki Yer Adları

Kalacık: Ar. *kale* “güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı” (TS: 1276) + T. *çlk* (küçültme eki)

Tikânlı: T. *diken* “bazı bitkilerin dal, yaprak ve meyvelerinde bulunan sert, sivri ve batıcı çıkıntı” (TS: 658) + T. *II* (İİYE)

Teppe), Kere Arh (*Kere / Arh*), Kızıl Arh (*Kızıl / Arh*), Nérgizli Hayra (*Nérgizli / Hayra*), Ulu Teppe (*Ulu / Teppe*)

Son olarak Yengice yer adlarını, adların türlerini, yapılarını ve kökenlerini bir tablo hâlinde göstermek yararlı olacaktır.

Tablo 1: Yengice Yer Adları

Yer Adı	Türü	Yapısı	Adlandırmanın Kaynağı
'Abbas Teppesi	Dağ adı	Birleşik	Kişi adı kökenli
'Abbuş Teppe	Dağ adı	Birleşik	Kişi adı kökenli
Ağa Kapısı	Kentlik adı	Birleşik	Kişi adı kökenli
Aksu	Su adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Ak Teppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
'Alipisli Mehellesi	Kentlik adı	Birleşik	Boy adı kökenli
Anaç Arh	Su adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin işlevi
Arpa Teppe	Dağ adı	Birleşik	Bitki adı kökenli
'Âşık Teppe	Dağ adı	Birleşik	İnanış ve efsaneler
Aştöken Dere	Su adı	Birleşik	Boy adı kökenli
Bablan	Orun adı	Basit	Yer adı kökenli
Basas	Orun adı	Basit	Tarihî olaylar
Beş Teppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Birehmed Teppe	Dağ adı	Birleşik	Kişi adı kökenli
Çakal Degirmeni	El adı	Birleşik	Tarihî bina, kurum, kuruluş vb.
Çam Teppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Çatal Degirmen	El adı	Birleşik	Tarihî bina, kurum, kuruluş vb.
Çayhana Mehellesi	Kentlik adı	Birleşik	Tarihî bina, kurum, kuruluş vb.
ÇölgebTeppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü

Çubuk	El adı	Basit	Yer adı kökenli
Daşlı Teppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Deve Yolu	Yol adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin işlevi
Dik Lüle	Bağ adı	Birleşik	Tarihî bina, kurum, kuruluş vb.
Ekkiz Teppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Helil Arhı	Su adı	Birleşik	Kişi adı kökenli
Helil Obası	Kentlik adı	Birleşik	Kişi adı kökenli
Kabırlı Teppe	Orun adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Kalacık	El adı	Türemiş	Tarihî bina, kurum, kuruluş vb.
Kala Teppe	Dağ adı	Birleşik	Tarihî bina, kurum, kuruluş vb.
Kanzefer Teppe	Dağ adı	Birleşik	Tarihî olaylar
Kararh Mehellesi	Kentlik adı	Birleşik	Yer adı kökenli
Kere Arh	Su adı	Birleşik	Renk adı
Kinar Ağacı	Bağ adı	Birleşik	Bitki adı kökenli
Kızıl Arh	Su adı	Birleşik	Renk adı
Kuşçular Mehellesi	Kentlik adı	Birleşik	Boy adı kökenli
Meşru'	Su adı	Basit	Yerleşim yerinin kuruluşu
Mil Teppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Nérgizli Hayra	Bağ adı	Birleşik	Bitki adı kökenli
Serçe Degirmeni	El adı	Birleşik	Tarihî bina, kurum, kuruluş vb.
Şehir Yolu	Yol adı	Birleşik	Yer adı kökenli
Tikânlı	Su adı	Türemiş	Bitki adı kökenli
Toğay Yolu	Yol adı	Birleşik	Yer adı kökenli

Toppalağ	Su adı	Türemiş	Bitki adı kökenli
Toppalağ Meşellesi	Kentlik adı	Birleşik	Yer adı kökenli
Ulu Teppe	Dağ adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Üçkurna Meşellesi	Kentlik adı	Birleşik	Coğrafi nesnenin görünümü
Yengice	Orun adı	Türemiş	Yerleşim yerinin kuruluşu
Yol Teppe	Dağ adı	Birleşik	Yer adı kökenli

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında Yengice kasabasından 48 yer adı derlenmiş; bunlar türlerine, veriliş sebeplerine ve yapılarına göre incelenmiştir. Bu yer adlarının 16'sı dağ adı, 9'u su adı, 8'i kentlik adı, 5'i el adı, 4'ü orun adı, 3'ü bağ adı, 3'ü de yol adıdır.

Adlandırmada etkili olan unsurlar aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

1. Coğrafi nesnenin görünümü ve yapısı: 11 yer adında
2. Kişi adları: 6 yer adında
3. Yer adları: 7 yer adında
4. Bitki adları: 5 yer adında
5. Tarihi yapı, bina, kurum, kuruluş, işletme adları: 7 yer adında
6. Boy adları: 3 yer adında
7. İşlev: 2 yer adında
8. Tarihi olaylar: 2 yer adında
9. Yerin kuruluşu: 2 yer adında
10. Renk adları: 2 yer adında
11. Efsane ve inanışlar: 1 yer adında

Yengice yer adlarının 4'ü basit, 4'ü türemiş, 40'ı ise birleşik yapıdadır. Birleşik yapıdaki yer adlarının 28'i belirtisiz ad tamlaması, 12'si ise sıfat tamlaması şeklindedir.

Yengice yer adlarının katman yapısına bakıldığında, Türkler öncesi dönemden kalma herhangi bir yer adına rastlanmamakta, bölgeyi Türklerin adlandığı görülmektedir.

Yer adlarının türleri, yapıları ve adlandırmada etkili olan unsurlar, Anadolu dışında bir Türk yerleşimi olan Yengice'de yer adlarının tür, yapı ve ad vermede etkili olan unsurlar bakımlarından Anadolu'daki herhangi bir yerleşim yerinden farklı olmadığını göstermektedir.

Yer adlarının kuruluşunda görev alan sözcüklerin çok büyük bir kısmının Türkçe kökenli sözcükler olduğu görülmektedir. Bunlar içerisinde sadece yöre ağzına mahsus sözcükler de bulunmaktadır. *Kurna* sözcüğünün "köşe", *mehelle* sözcüğünün "mahalle, sokak" anlamında kullanılması; "kök sapları karın ağrısını gidermek için kullanılan, içi beyaz dışı siyah, yabancı bir bitki" olan *toppalağ* bunlara örnek gösterilebilir.

Farklı yerleşim yerleriyle ilgili benzer çalışmalar yapıldığında hem bölgedeki zengin Türkçe yer adı varlığı ortaya çıkmış olacak hem de bunların tür, yapı ve ad vermede etkili olan unsurlar bakımlarından Anadolu yer adlarından farklı olmadığı; coğrafya değişse bile Türk ad verme geleneğinin değişmediği daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

SUMMARY

Toponyms called by local people are considered to be significant relics that represent societies in terms of history, geography, culture and ethnic structure. Therefore, studies and documentations on toponyms according to the principles of onomastics are regarded as important sources for linguistics, history, geography, ethnology, anthropology and other disciplines.

Studying Turkish toponyms are highly important in regions like Balkans, Caucasia and Middle East which have been settled by Turkish ethnic people since few centuries on, because they have several times been exposed to renaming process according to politics of local governments.

In this study, toponyms of Yengija district, which is located in Tuzkhurmato county in Salahaddin governorate in northern Iraq, have been recorded then classified in accordance with onomastic methods.

Introduction for this study contains the scientific importance of toponymical studies, the scientific method and the references used in addition to the historical, geographical, political, cultural region information. Also information on geographical location and demographical structure of Yengija region has been included in the study because of several attempts of organized demographic changes that happened there in terms of forced displacement due to conflicts and chaos etc.

In this study toponyms have been classified by their onomastic and morphological types. According to onomastic classification of toponyms in Yengija district have been categorized as villages, quarters, sections, alleys, rivers, channels, lakes, wells, farms, mountains, hills, highlands and roads etc.

Then sources of toponyms have been clarified such as proper names (Hilal arhi "Khalil's river"; 'Abbuş Teppe "Abbush hill"), plant names (Arpa teppe "Barley hill"; Tikânlı "with thorn"), geographic features (Ağ Su "White water"; Beş Teppe "Five Hill"), historical places which are near them (Kala Teppe "Castel hill"; Serçe Degirmeni "Sparrow mill"), geographic function (Anaç Arh "Matronly river"; Deve Yolu "Camel path"), colour names (Kere Arh "Black river"; Kızıl Arh "Red river") historical events that happened there (Kan Zafer Teppe "Bloody victory hill") and beliefs and myths (Aşık Teppe "Lover hill").

In the morphological classification, toponyms have been classified by their grammatical structures such as simplexes (Çubuk "Stick"), derivated names (Kalacık "Small castle") and compound names. Compound names have been classified as nominal like "Çam teppe" which means "Pine hill" and as compound adjectives like "Ak teppe" which means "White hill". Toponyms studied according to their types and structures have been all listed in a table within the article.

Conclusion part of the study, in which statistical data of these toponyms in terms of onomastic categories is given, reveals that toponyms of Yengija in question are of Turkic origin and have similar structure with those which are used in Anatolia, Balkan, Caucasia and Central Asia, and provides.

Kısaltmalar: Ar.: Arapça, bkz.: Bakınız, DAGM: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Far.: Farsça, İYE: İsimden isim yapım eki, K.: Kaynak kişi, KLMTD: 111 Numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri, Lat.: Latince, ORSAM: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, T.: Türkçe, Tkm.: Türkmençe, tn.: Tamlanan, TS: Türkçe Sözlük, Ttk.: Türkiye Türkçesi, ty.: Tamlayan, Yun.: Yunanca

KAYNAKÇA

- ANTAR, Ali (26 Şubat 2018), "YENGİCE – 2500 KAPISIZ EV", Erişim tarihi: 12 Mart 2019, www.tbajansi.com/yengice-2500-kapisiz-ev/ (Türkmen Basın Ajansı)
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (2003), 111 numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri (Kanuni Devri), Dizin, Transkripsiyon ve Tıpkıbasım, Yayın Nu: 64, Defteri Hakanî Dizisi: VIII, Ankara.
- ÇELİKTOPUZ Mert (2015), Adana İli Yer Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi, Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- EMECEN Feridun (1999), "İrakeyn Seferi", İslam Ansiklopedisi, C. XIX, s. 116-117.
- HÜRMEZLÜ Habib (2003), Kerkük Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- HÜRMEZLÜ Habib (2013), Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü. Kerkük: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı.
- KEVSEROĞLU Necat (2012), Irak'ta Türkçe Yer Adları Kılavuzu, Kerkük: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı.
- KOÇ Ali (2016), Tunceli İli Yer Adları, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KUŞÇUOĞLU Nihad (2003), Yengicedir Köyümüz, Tarih-Edebiyat-Folklor, Kerkük: Abdulvahab Avcı Basımevi.
- KÜFREVİ Mediha (2010), XVI. Asırda Kerkük Sancağı (1515-1560), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Programı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- NAZMİZÂDE MURTEZA (1731). Gülşen-i Hulefâ: Haz. Mehmet Karataş (2001), Nazmîzâde Murteza'nın Gülşen-i Hulefâ'sının Tenkitli Transkripsiyonu, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- OMAR Ahmad Muhtar (2008). Mu'cemu'l-luga'l-Arabiyye Al-mu'asire, Al-mucelledu'l-evvel, 'Alemu'l-Kutub, Kahire.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (2016), İŞİD Sonrası Türkmenler ve Türkmen Bölgelerinin Durumu, (hızl. Bilgay Duman), Ankara: ORSAM.
- RICH Claudius James (1826), Narrative of a Residence in Koordistan and on the Site of Ancient Nineveh with Journal of a Voyage Down the Tigris to Bagdad and an Account of a Visit to Shirauz and Persepolis, Two Volumes, Volume II, London: James Duncan, Paternoster Row.
- SAATÇİ Suphi (1996), Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul Araştırma Merkezi.
- ŞAHİN İbrahim (2013a), "Türkiye Yeradbiliminde Terim ve Tür Sınıflandırması Sorunları", Avrasya Terim Dergisi, 1 (1): 46-58.
- ŞAHİN İbrahim (2013b), "Türkçe Yeradlarının Değişim Dönüşüm Süreci ve Bu Çerçeve Türkiye'deki Güncel Tartışmalara Bir Bakış", Yeni Türkiye, 55: 984-990.
- TÜRK DİL KURUMU (2011), Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- www.tbajansi.com/yengice-2500-kapisiz-ev/ (Türkmen Basın Ajansı). ANTAR, Ali (26 Şubat 2018). "YENGİCE – 2500 KAPISIZ EV", Erişim tarihi: 12 Mart 2019.

Kaynak Kişiler

- K. 1: BAYATLI Hamit, 1946 doğumlu, emekli hâkim, Yengiceli, İstanbul'da ikamet etmekte.
- K. 2: KUŞÇU Nihat, 1966 doğumlu, öğretmen, Yengiceli, Tuzhurmatu'da ikamet etmekte.
- K. 3: ÇAKÇAKÇI Ümit, 1984 doğumlu, ziraat mühendisi, Yengiceli, Bağdat'ta ikamet etmekte.